

ՋԵՌԱԳԻՐ ՇԱՐԱԿԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ—1636 Թ.

Գրիչը՝ Միքայել Թոխաթցի, մեծությունը՝ 12×9×7 սմ. 341 թերթ,
31 պրակ, գիրը՝ բոլորգիր, նյութը՝ մագաղաթ, գրությունը՝ միասյուն:

Քաղաքամայր Երևանի բնակիչ Ադամ Հարությունի Ղալաչյանը Ս. Խորվիրապի վանքին նվիրեց իրենց ընտանիքում սրբորեն պահպանված մի կիսալրված ձեռագիր շարական¹, որն ունի 350 տարվա հնություն: Այս ձեռագիր մատյանը կրկին ու կրկին խորհել է տալիս մեր տանջված ժողովրդի տառապալից անցյալի մասին, թե ինչպիսի անասելի նեղությունների ու հարըստահարությունների է ենթարկվել նա, բայց այնուամենայնիվ ունեցել է հոգեկան մեծ կորույ, դիմագրավելու կամքի ուժ, չհուսահատվելու համատություն: Իր ազգային դեմքը և հավատքը պահպանելու համար նա կարողացել է ծամանակի արհավիրքներից փրկել իր մշակութային գանձերը՝ աշխարհակործան ժողովուրդներին ի հակադրություն: Հավանաբար գրիչն ու ծաղկողը նյութական ու բարոյական մեծ գրկանքներ են ապրել, սակայն իրենց անձնուրաց գործով մեզ են հասցրել հայ մշակույթի այս բարձրարժեք հուշարձանը:

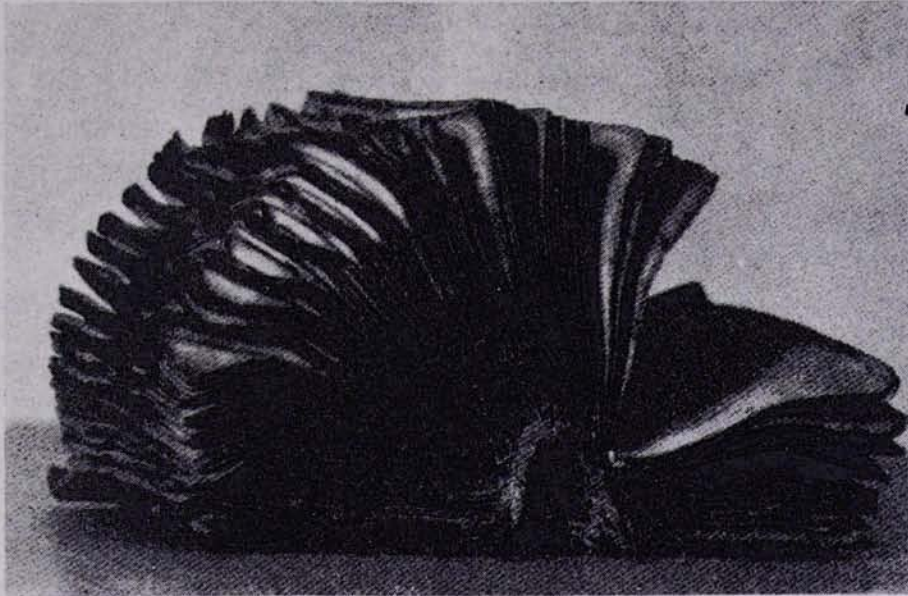
¹ Ձեռագիրը հանձնված է Վեհափառ Հայրապետին՝ Մայր Աթոռի գրապահոցում ի պահպանություն:

Ձեռագրի կազմը սովորաթղթից է, կաշվով երեսատված, միջուկը՝ հին թղթերից, որոնց վրա գրված տառերը քիչ ընթեռնելի են: Ինչպես երևում է, ձեռագիրը հետագայում նորից վերակազմվել է: Ունի չորս պահպանակներ, որոնցից երկուսը թղթից են, երկուսը՝ մագաղաթյա, որոնք համարվում են առաջին և վերջին պրակների պահպանակներ: Ձեռագիրը արտաքննապես խիստ կերպով վնասված է, շուրջ բոլորը այրված և մաշված: Հետագայում ավելացված թղթի պահպանակների վրա կան այբբենական տառեր և անհասկանալի գրություններ: Որոշ տեղեր տաքությունից գունափոխված են: Կազմի վիճակը բավարար է: Թիկունքը այրված պահպանակ չունի: Անվնաս վիճակում են թիկունքի թելակապերը: Ձեռագիրն ամբողջովին սևացած է: Բազմաթիվ լուսանցակողեր նկարագարողված են թրոչնապատկերներով և ծաղկապատկերներով:

Ձեռագրի 1ա և 128ա էջերում կան մանրանկարված կիսախորաններ՝ լուսանցագարդումներով և գլխատառ գեղեցիկ թրոչնագրերով: 135 էջերում կան թոչնագրեր, սյուններով գմբեթներ, լուսանցագարդումներ և մանրանկար գլխատառեր:

201-րդ էջի լուսանցքում գրված են երկու նախադասություններ, որոնցից մեկի միտքը անհասկանալի է, մյուսը գրված է այսպես՝ «Հայրապետ մեր Ղազար մարտի յարութեանը զաբարայ մեզ զիր ընթ պո-

վածները, իրենց ութ ձայներով ու դարձվածքներով, կան վերոհիշյալ ձեռագրի մեջ: Կան մի շարք շարականներ, որոնք ետ ու առաջ են գրված, ինչպես «Սրբոյն Մինասայ Երմոզինեայ և Գրաբոսի՝ ըզիշատակ վկա-

Ձեռագիր շարական

ղոս»: Իսկ 202ա էջի լուսանցքում գրված է «Քամայն հայրապետ զազար»: Ինչպես երևում է, այս գրությունները հետազայում են գետեղվել, որը համընկնում է Տ. Ղազար Ա Ջահկեցի Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ժամանակաշրջանին (1737—1751 թթ.):

Ձեռագրի չորս կողմը այրված է, հրաշքով փրկված հրդեհից: Քանի որ ձեռագիրը ամբողջությամբ մագաղաթյա է, ապա կրակից բոլոր թերթերը կուչ են եկել, որոշ տեղեր էլ խանձված են: Ներսի էջերի գրությունները պահպանվել են հիանալի կերպով և դյուրընթեռնելի են: Բազմաթիվ բաների վրա կան հայկական երածշտական խազագրեր, իրենց ոլորապտույտ և կորագիծ նշաններով: Այս առումով ձեռագրի խազանշանների լուրջ ուսումնասիրությունները կարող են նոր լույս սփռել շարականագիտության մեջ:

1888 թվականին Վաղարշապատում հրատարակված շարականի գրեթե բոլոր հատ-

յիցն, Սրբոյն Կիրոզի Մանկունըք նոր Սիովնի» շարականները և այլն:

Ձեռագիր շարականը վերջանում է «Խորհորդ խորին», «Յայս հարկ» և «Եօթն խոտաճարակացն» շարականներով՝ «Յաւորս վերջին ժամանակի... պահել զմեզ միշտ անվտանգ» և ապա «Փառք ամենասուրբ երրորդութեանդ», իսկ վերջում՝ գրիչ Միքայել Թոխաթցու հիշատակարանն է՝

«Գրեցա թվին ՌՁԵ ի մալաբաղաբս Կոստանդինուպալիս ձեռամբ Թոխաթցի Միքայելի աղաչեմ զամենեսեանդ որք հանդիպիք ամա կարդալով կամ յարինակելով միով ողորմեայի յիշեցեք զիս և զնրն ջեցեալսն իմ և Աստուած յիշողդ յիշէ իր սուրբ արքայութիւնն ամեն. Հայր մեր...»:

ԳՈՒՐԳԵՆ ԱՎԱԳ ԶԱՀԱՆԱ
ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

Վանահայր Ս. Խորվիրապի վանքի